

NOTAT

OPPDATERING AV VIKENS NÆRINGSØKONOMISKE MULIGHETSROM

MENON-PUBLIKASJON NR. 128/2022

Av Live Nerdrum, Per Fredrik Johnsen, Sigrid Hernes, Erik Jacobsen og Jonas Erraia

Introduksjon og sammendrag

Våren 2022 utga Menon Economics en rapport om Vikens næringsøkonomiske muligheter de neste tiårene.¹ Her pekte vi på seks næringsområder hvor det var betydelige muligheter for næringsutvikling i Viken. Siden rapporten ble publisert har imidlertid den makroøkonomiske situasjonen i verden endret seg betydelig. Energi- og matpriser har økt kraftig i etterkant av Russlands invasjon av Ukraina. Dette har bidratt til høy inflasjon, noe som videre har tvunget vestlige sentralbanker til å sette opp renten. I tillegg har Vestens sanksjoner mot Russland økt den geopolitiske usikkerheten i Europa, som igjen har forsterket regionaliseringen av det globale handelssystemet, som man har sett tendenser til de siste årene.

På bakgrunn av de store endringene i den makroøkonomiske situasjonen, har Menon Economics på oppdrag fra Viken fylkeskommune vurdert hvorvidt de seks mulighetsrommene fortsatt fremstår attraktive. Dette notatet presenterer funnene av våre vurderinger. For å vurdere effekten har vi systematisk gjennomgått betydningen av henholdsvis økte energipriser, økte matpriser, økt inflasjon, økt rente og økt geopolitisk usikkerhet for de seks mulighetsrommene. Det er to viktige punkter knyttet til denne gjennomgangen. For det første ser vi bare på effekten av endringen siden utgivelse av rapporten i mars 2022. Eksempelvis var både energi- og matvarepriser på et høyt nivå allerede da. For det andre valgte vi ut mulighetsrommene basert på hvilke vi vurderte som de mest attraktive. Siden andre potensielle mulighetsrom trolig også påvirkes negativt av den makroøkonomiske utviklingen, kan de opprinnelige mulighetsrommene fortsatt være de mest attraktive.

Samlet finner vi at mulighetsrommene fortsatt står seg som viktige for å legge til rette for næringsutvikling i Viken fremover, til tross for endringene i den makroøkonomiske situasjonen. En av grunnene til dette er at mulighetsrommene er tenkt som vekstmuligheter over de neste ti til femten årene, mens de fleste makroøkonomiske utviklingstrekkene forventes å være normalisert innenfor tre til fem år. Enkelte av mulighetsrommene (spesielt næringsmuligheter innen det grønne skiftet) vurderes som ytterligere styrket siden vi utgav rapporten tidligere i år.

¹ <https://www.menon.no/wp-content/uploads/2022-5-Naeringsutvikling-i-Viken-etter-covid.pdf>

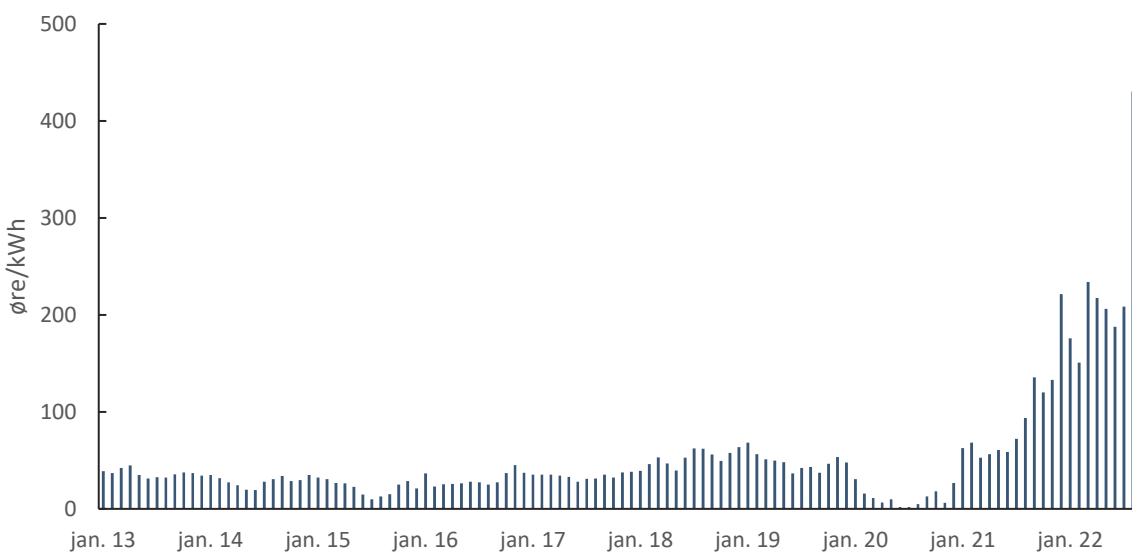
Den makroøkonomiske utviklingen

I dette kapittelet går vi gjennom de fem makroøkonomiske utviklingstrekkene som har blitt analysert.

Høye energipriser

Siden starten av 2021 har europeiske og norske kraftpriser økt kraftig. Gjennomsnittsprisen i prisområdet for Østlandet (NO1) har i 2022 vært 400 prosent høyere enn i 2019. I grafen under viser vi utviklingen av husholdningers kraftpriser² siden 2013.

Figur 1. Kraftpriser for Øst-Norge (NO1), 2013-2022. Priser er oppgitt inkl. mva. Kilde: Fjordkraft

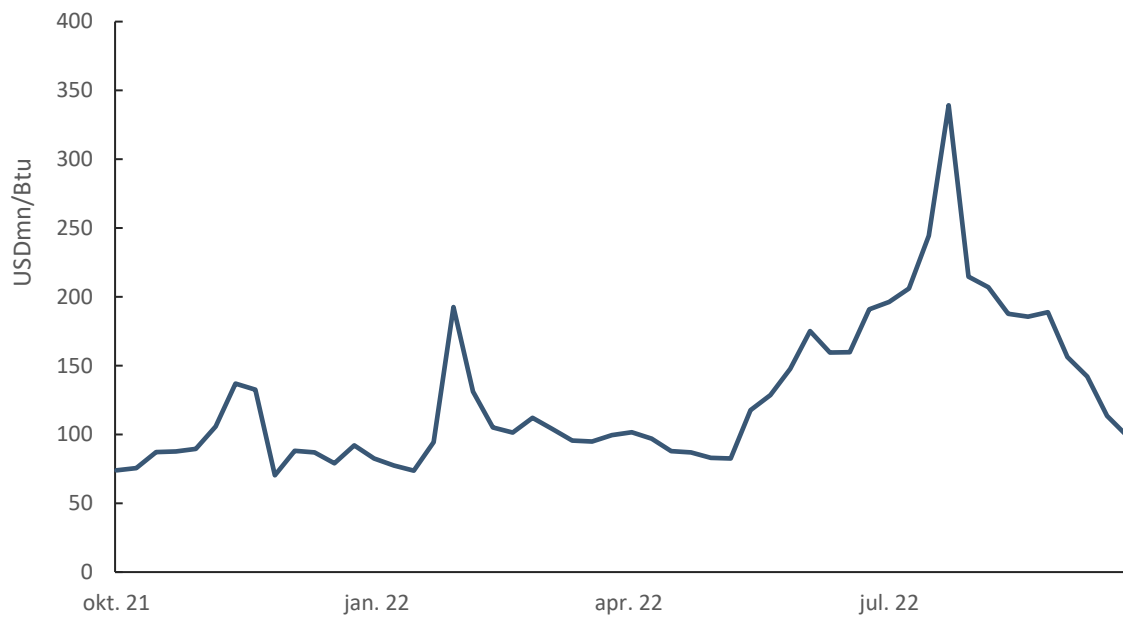

Det er flere grunner til at prisene har steget siden begynnelsen av 2021. I starten var oppgangen drevet av problemer i kinesiske energimarkeder, samt økt konsum hos husholdninger og bedrifter etter hvert som økonomien normaliserte seg etter koronakrisen. I begynnelsen av 2022 har imidlertid oppgangen skutt fart, drevet av Russlands invasjon av Ukraina, samt de medfølgende sanksjoner og forstyrrelser i europeiske gassmarkeder. Dette har blitt forsterket av en varm sommer (høyt forbruk i Europa), samt lav vindproduksjon, lite vann i nordiske vannmagasiner og store «nede-tider» på franske atomkraftverk (lavt tilbud).

Det er svært usikkert hvordan energiprisene vil utvikle seg fremover. Mange eksperter tror at mangelen på energi i Europa etter kuttet i russisk gasseksport til Europa vil få konsekvenser flere år frem i tid. Dette er blant annet fordi energiinfrastrukturen som i dag eksisterer ikke er satt opp til å forsyne markedet uten russisk gass. EU har imidlertid på rekordtid klart å oppfylle egne planer om å kutte forbruk, samt fylle gasslagrene lokalisert i EU-land med blant annet flytende naturgass (LNG). I skrivende stund (november 2022) har europeiske gasspriser (TTF) falt 70 prosent fra sitt høyeste punkt (se grafen under). Samlet vurderer vi at norske energipriser vil falle i løpet av 2023, men vil fortsette å være på høyere nivåer enn det vi har sett i eksempelvis 2019. På mellomlang og lang sikt er det grunn til å tro at kraft- og energiprisene vil falle tilbake til et nivå som er nærmere det historiske nivået.

² Det er i utgangspunktet bedriftenes kraftpriser som er viktigst for næringslivets mulighetsrom. Utviklingen til kraftprisene til bedrifter og husholdninger er imidlertid tett korrelert.

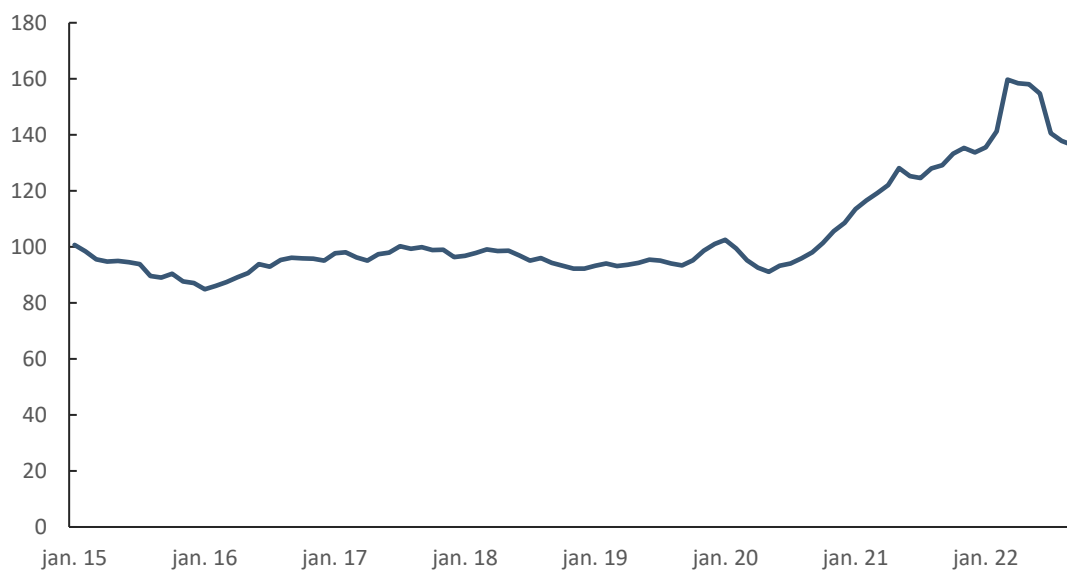
Figur 2. Historiske gasspriser. Dutch TTF. Kilde: FT og Reuters Eikon

Høye matvarepriser

Den andre økonomiske variabelen vi har fått i oppdrag å studere er utviklingen i globale matvarepriser. Det er i utgangspunktet flere typer indekser for matvarepriser. Dette inkluderer både globale og nasjonale indekser for matvarepriser. Vi tar her utgangspunkt i den globale indeksen, ettersom nasjonale matvarepriser behandles når vi ser på generell inflasjon. I figuren under presenterer vi utviklingen i FAOs³ indeks for globale matvarepriser.

Figur 3. FAOs matvareprisindeks. Snittet av 2014-2016 = 100. Kilde: FAO

³ FNs organisasjon for ernæring og landbruk

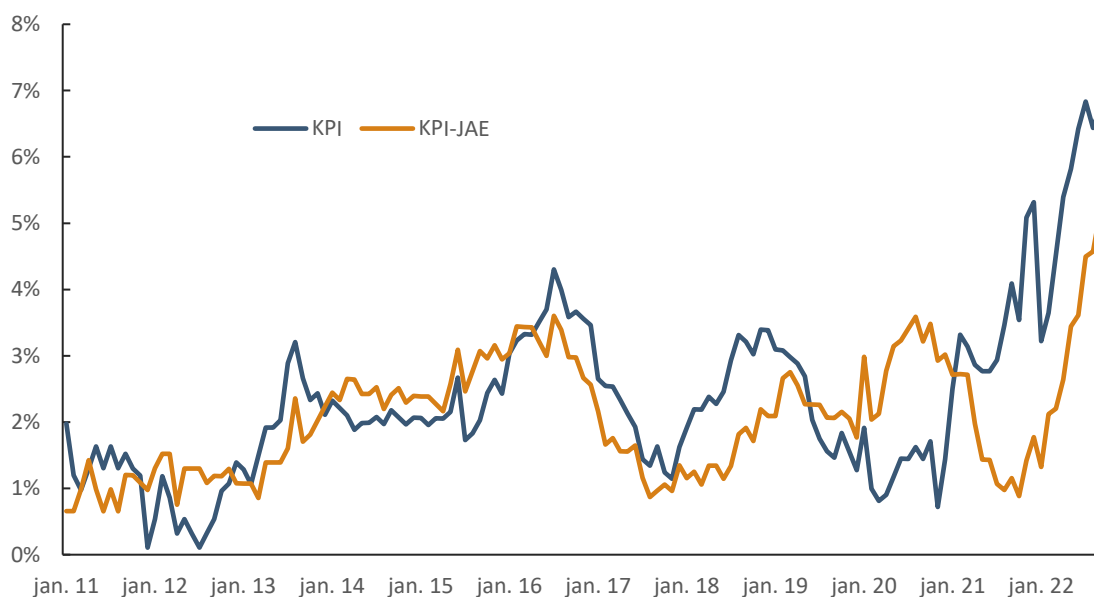
Som vi ser av figuren falt indeksen de første månedene av koronakrisen (våren 2020), men har deretter steget. Dette skjedde som en konsekvens av problemer i de globale verdikjeder, hvor leveranser ble forsinket og fraktpriser gikk opp. Prisene gikk opp enda mer etter Russlands invasjon av Ukraina, fordi begge land er store eksportører av flere kornsorter og Russland av kunstgjødsel.

I perioden etter Russlands invasjon har imidlertid prisene falt noe etter hvert som innhøstningen i flere andre viktige landbruksnasjoner har vært god, samt at Russland og Ukraina inngikk avtale om den såkalte «*Black Sea Grain Initiative*», som sikrer at kornleveranser fritt kan passere Svartehavet. Selv om prisindeksen nå er på samme nivå som da vi utarbeidet mulighetsrommene for Viken, er det likevel to grunner til at vi vurderer at det er risiko knyttet til utviklingen i matvarepriser. For det første har flere underliggende prisindekser fortsatt å stige, eksempelvis kornindeks. For det andre har usikkerheten i globale matvaremarkeder steget betydelig. Eksempelvis har høyere gass- og kraftpriser ført til at prisen på gjødsel har steget betraktelig, som kan føre til at bønder velger å redusere gjødselmengde hvilket kan bidra til å redusere innhøstingspotensialet.

Høy inflasjon

Økte energipriser, økte matpriser og press i arbeidsmarkedet har betydd at stort sett alle europeiske land i skrivende stund har en inflasjonsrate som er høyere enn på flere tiår. Det samme har man sett i Norge, hvor prisene i september 2022 var 6,9 prosent høyere enn september året før. Veksten i norsk inflasjon og kjerneinflasjon (KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer) er vist i figuren under.

Figur 4. Tolvmåneders vekst i KPI og KPI-JAE i Norge. 2011-2022. Kilde: SSB

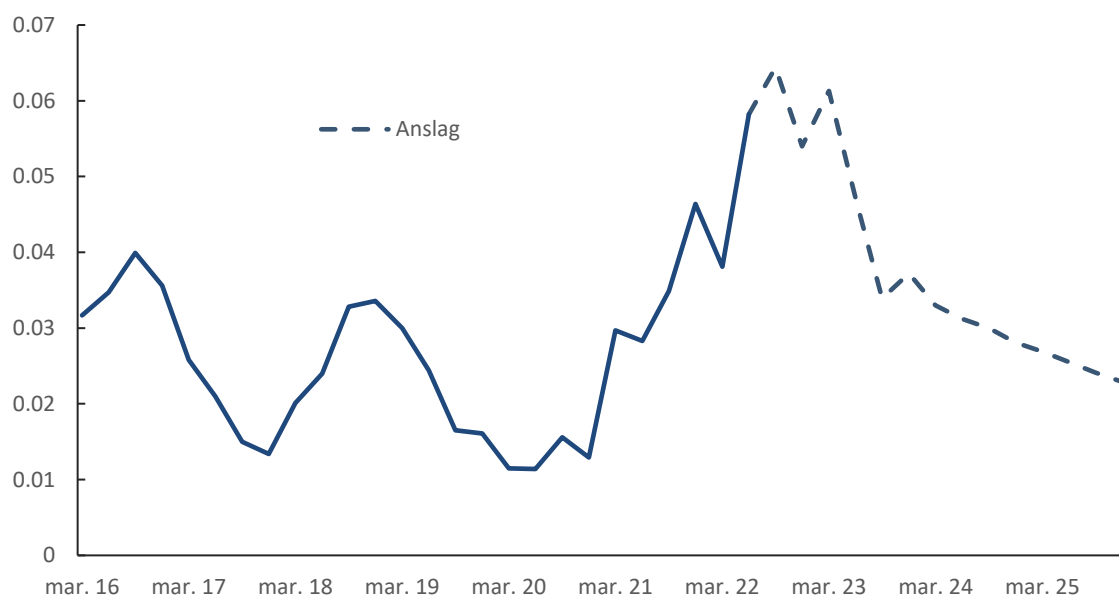

Som vi ser fra figuren, er veksten i begge indeksene på historisk høye nivåer. Mens oppgangen i inflasjonen i slutten av 2022 var drevet av høyere energipriser, har kjerneinflasjonen økt kraftig siden starten av 2022. Inflasjonen har økt for nesten alle underliggende varer og tjenester, men spesielt for matvarer og alkoholfri drikke. Også prisen på reiselivstjenester (hotell, servering og transport) har økt kraftig. Dette har vært drevet av en kombinasjon av høyere etterspørsel, lite tilgang på arbeidskraft, høye drivstoffkostnader og flere andre faktorer. De siste månedene har dessuten høye husleiepriser bidratt til å løfte den samlede inflasjonen.

Inflasjon er farlig fordi den eroderer husholdningers kjøpekraft (dersom lønnen ikke stiger like mye), noe som bidrar til å senke konsumet. Når husholdninger reduserer sitt forbruk vil bedrifter oppleve en nedgang i økonomisk aktivitet. I tillegg skaper inflasjonen en generell usikkerhet som kan ha en negativ innvirkning på bedrifters syn på fremtiden og dermed på deres investeringsbeslutninger. Velger de å redusere eller utsette investeringene kan dette ha en selvforsterkende negativ effekt, fordi det i seg selv bidrar til å dempe den økonomiske aktiviteten.

Derimot peker de fleste prognoser på at prisveksten skal falle betydelig fremover, og gradvis nærme seg inflasjonsmålet på 2 prosent i slutten av 2025. I figuren under viser vi Norges Banks nyeste prognoser for inflasjonen. Vi finner tilsvarende forventninger til utviklingen både for norsk inflasjon og for inflasjon hos våre handelspartnere.⁴

Figur 5. Historisk og forventet utvikling i inflasjon (KPI). 2016-2025. Kilde: Norges Bank

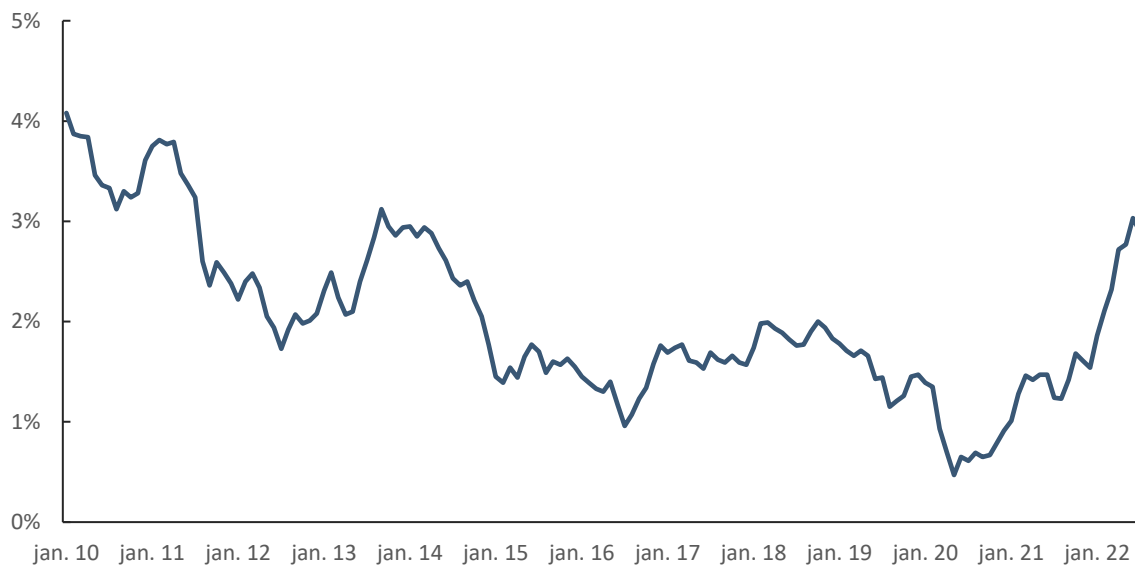

Økt rente

For å motvirke økt inflasjon har Norges Bank, i likhet med andre sentralbanker, hevet styringsrenten fra de historisk lave nivåene man så i de første månedene av koronakrisen. Dette har betydd at renten som både stater, bedrifter og husholdninger kan få på deres lån har vokst betydelig. I grafen under viser vi renten på den norske 10-års statsobligasjonen.

⁴ Vi ser videre samme forventning om utviklingen hos offentlige og private prognosemakere, samt i markedsbaserte anslag på inflasjonen.

Figur 6. Renten på norske 10-års statsobligasjoner. 2010-2022. Kilde: OECD, FRED

Renten har gått kraftig opp siden sommeren 2020, og vi skal tilbake til 2014 for å finne like høye renter. Det er likevel klart fra grafen at renten ikke er på historisk høye nivåer ennå. I kombinasjon med store fall på globale aksjemarkeder i 2022 betyr de høye rentene at kapitalkostnaden blir høyere for bedrifter, noe som igjen fører til at det blir vanskeligere for bedrifter å gjennomføre investeringer.

Økt usikkerhet i det globale handelssystemet

I analysen Menon Economics gjennomførte for Viken fylkeskommune tidligere i 2022 pekte vi på tre viktige utviklingstrekk knyttet til internasjonal handel, som reduserer norske bedrifters eksportmuligheter. Disse er henholdsvis:

- Internasjonal handel vokser saktere enn tidligere
- Den globale økonomiske veksten flytter vekk fra Norges tradisjonelle handelspartnere
- Økt proteksjonisme

Mens de to øverste punktene i mindre grad har endret seg siden vi publiserte analysen, har det tredje punktet forverret seg ytterligere. Russland er i alle praktiske formål avskåret fra handel med vestlige bedrifter, noe som setter begrensninger på russernes tilgang på kapital, innsatsfaktorer og teknologi. Dette har dessuten bygd opp under en regionalisering av det internasjonale handelssystemet. I en slik verden forventes det at vestlige land i høyere grad vil satse på industripolitikk og handel med «likesinnede» land. Dette går frem fra EUs strategiske satsinger (se eksempelvis EUs «Critical Raw Materials Act») og USAs strategiske satsinger (se eksempelvis «The U.S. Chips Act» og «The Inflation Reduction Act»), der onshoring av verdikjeder utgjør en viktig byggestein.

Samlet sett vil effekten av en fragmentering av det internasjonale handelssystemet innebære en samfunnsøkonomisk kostnad, og flere norske bedrifter kan risikere å slite i markeder der de i dag opererer. Det kan likevel være noen positive effekter for norsk industri. Eksempelvis kan det bli en økning i europeisk (og til dels amerikansk) etterspørsel fra norsk næringsliv. Dette gjelder eksempelvis olje og gass, teknologi, sjeldne jordarter og flere andre eksportprodukter.

Effekten av den makroøkonomiske utviklingen på mulighetsrommene

I rapporten Menon Economics utarbeidet for Viken fylkeskommune ble det trukket frem seks mulighetsrom. I dette kapittelet vil vi vurdere hvordan de ulike utviklingstrekkene presentert over vil påvirke mulighetsrommene. For hvert av mulighetsrommene har vi gjennomgått forutsetninger og holdt dem opp mot hver av de analyserte utviklingstrekkene. I matrisen under viser vi for hvert mulighetsrom om de påvirkes positivt, negativt eller er upåvirket av utviklingstrekkene. Pilenes helning illustrerer den forventede størrelsen på effektene. Disse er i all hovedsak kortsiktige.

Figur 7. Vurdering av effektene av ulike utviklingstrekk på mulighetsrommene. Kilde: Menon Economics

	Grønn omstilling	Helseindustri	Robotisering	IKT nisjer	Reiseliv	Skjermede næringer
Høyere energipriser						
Høyere matvarepriser						
Generell inflasjon						
Økt rente						
Nye handelsrelasjoner						

Det er spesielt tre faktorer som det er viktig å fremheve fra denne matrisen. For det første er disse **effektene i all hovedsak kortsiktige**. Dette står i kontrast til mulighetsrommene, som alle så på næringsøkonomisk utvikling i et lengre tidsperspektiv. Det betyr at når eksempelvis reiseliv scorer lavt på «høyere energipriser» betyr det at den isolerte effekten er negativ, men bare så lenge det er høye energipriser. Mens flere enkeltbedrifter og næringer kan forventes å slite finansielt selv etter disse utviklingstrekkene minsker i styrke, er det grunn til å tro at veldig få av dem vil ha langsiktige konsekvenser.

For det andre er effektene absolutte for hver enkel næring. **Det betyr at de ikke sier noe om den relative attraktiviteten overfor andre næringsøkonomiske muligheter**. Selv om muligheter innen automatisering og robotisering av industrien blir mindre som følge av det nye makroøkonomiske bakteppet, betyr ikke det i seg selv at den blir mindre attraktiv som mulig satsingsområde, siden andre muligheter også kan være påvirket. Vi vurderer ikke her effekten på andre næringsøkonomiske muligheter, men det er ingen grunn til å tro at de mulighetsrommene vi pekte på som attraktive i starten av 2022 vil bli påvirket mer enn andre.

For det tredje kan **noen av utviklingstrekkene vi her analyserer ha motsatt fortegn for enkelte deler av næringen – eller for hele næringen på lengre sikt**. Eksempelvis vurderer vi at høyere energipriser har en positiv

effekt på næringsmulighetene innen det grønne skiftet, selv om enkelte deler vil bli påvirket negativt. Sistnevnte kan eksemplifiseres ved at det nå er svært høy aktivitet på norsk sokkel, noe som trekker store deler av ressurser fra resten av samfunnet, i form av eksempelvis kapital og kompetanse. Dette vanskeliggjør tilgangen på kompetanse til nye grønne næringer. En annen veldig relevant effekt her er den såkalte «creative destruction» teorien.⁵ Dette er en teori utviklet av den østerrikske økonomen Joseph Schumpeter, hvor essensen er at konkurser og utkonkurrering av bedrifter er en naturlig del av kapitalismen, som bidrar til innovasjon og teknologisk utvikling blant andre og nye bedrifter. Dette er særlig relevant for mulighetsrommene knyttet til reiseliv og skjermede næringer: Når bedrifter går konkurs i disse næringene, kommer det ofte inn nye bedrifter og kapitaliserer på åpningen i markedet. Innen Schumpeter's rammeverk er det grunn til å tro at dette vil bidra til økt innovasjon og omstilling.

Samlet vurderer vi at de næringsøkonomiske mulighetsrommene vi identifiserte i starten av 2022 fortsatt står seg som svært attraktive for Viken. I de etterfølgende avsnittene går vi kort gjennom hvert mulighetsrom.

Muligheter innen det grønne skifte

Den grønne omstillingen var en av de viktigste mulighetsrommene vi pekte ut for Viken i rapporten. Mer spesifikt viste vi at det var store næringsøkonomiske muligheter for fylket forbundet med flere deler av den grønne omstillingen, som ikke alltid får mest oppmerksomhet i mediene. Dette er blant annet knyttet til rådgivning og utstøysproduksjon (til eksempelvis havvind, batteri og hydrogen), elektrifisering og sirkulærøkonomi.

Samlet vurderer vi at den grønne omstillingen fremstår som et *viktigere* mulighetsrom på både kort og lang sikt enn hva den gjorde i starten av 2022. Dette er drevet av at energipolitikk er blitt geopolitikk. Med det menes at vi nå er i en situasjon der Europa må redusere sin avhengighet av russisk gass. På kort sikt betyr det større produksjon på norsk sokkel, samt mer import av LNG (flytende naturgass), men på lengre sikt vil det trolig bety en større utbygging av grønn kraftproduksjon i Norge og på kontinentet. Dette har blitt manifestert i EUs plan for avvikling av avhengigheten etter russisk olje og gass, «REPowerEU», der en ytterligere akselerasjon av utbygging av havvind og solenergi på kontinentet står sentralt. Når dette kobles med et voksende ønske om å «trekke hjem» en rekke andre viktige verdikjeder knyttet til solenergi, batterier og annet fra eksempelvis Kina, forsterker det mulighetene for norske aktører innenfor flere områder. I motsetning til energiprisene, som trolig vil normalisere seg på kort eller mellomlang sikt, er det ingen grunn til å tro at effekten fra ønsket om mer energipolitisk uavhengighet vil minske nevneverdig.

Det er imidlertid en markant faktor som gjør den grønne omstillingen mer problematisk, og det er den høye renten. Som allerede beskrevet har den høye renten og de store fallene i aksjepriser betydd at det er dyrere å få tak i kapital. Behovet for energiomstilling er kjennetegnet ved et betydelig investeringsbehov, og det vil alt annet likt bli dyrere og vanskeligere å finansiere prosjekter. Dette kan være særlig problematisk for nye teknologier, fordi mange av dem i dag ikke er kommersielt lønnsomme og de ofte kjennetegnes som kapitalintensive. Som beskrevet over er det likevel grunn til å tro at renten vil normalisere seg på kort eller mellomlang sikt, og vi vurderer derfor at dette ikke vil ha en avgjørende betydning for dette mulighetsrommet på sikt.

⁵ <https://periferiaactiva.files.wordpress.com/2015/08/joseph-schumpeter-capitalism-socialism-and-democracy-2006.pdf>

Muligheter innen helseindustri

I rapporten ble tre faktorer trukket frem i vurderingen av Vikens muligheter innenfor helseindustri. For det første er det internasjonale markedet stort og man forventer betydelig vekst i årene som kommer. For det andre er næringen blant de som påvirkes minst av resesjoner, ettersom medisiner er blant de produkter folk kutter sist i en resesjon. I et land som Norge, hvor de største næringene (petroleum, sjømat, prosessindustri og maritim næring) er svært utsatte for globale kriser, er det viktig med næringer som er lite konjunktursensitive. For det tredje har helseindustribedrifter blant den høyeste produktiviteten i industrien, og forflytting av ressurser fra lavproduktive til høyproduktive næringer bør være blant målene til fylket.

Helseindustrien blir i begrenset grad påvirket av de fem utviklingstrekkene vi beskrev over. Selv om enkelte produksjonsselskap har høyere strømkostnader, er helseindustrien i sin helhet lite energiintensiv. Matvareprisene har heller ingen vesentlig betydning for helseindustrien. Den generelle inflasjonen i Norge og andre land kan ha en negativ effekt på etterspørselen etter visse typer produkter fra helseindustrien, enten fordi de ikke er strengt nødvendig fra et helseperspektiv eller fordi myndighetene må redusere veksten i offentlige utgifter og derfor ikke kan prioritere svært dyre behandlinger. For majoriteten av helseindustri-bedriftene vil inflasjonen likevel ha liten betydning.

Økt rente kan imidlertid ha en betydelig negativ effekt for helseindustrien. For det første fører økt rente til at bedrifter med store lån får økte kapitalkostnader, noe som vil redusere deres investeringsmuligheter. For det andre vil økt rente føre til at investorers avkastningskrav øker, noe som vil redusere deres forventede gevinst på investeringer i helseindustri-bedrifter. Dette gjelder særlig for prekommersielle selskaper hvor forventede kontantstrømmer ligger langt frem i tid. En tredje, og relatert, effekt er at tilgangen på risikokapital generelt blir redusert, fordi forventninger om at rentenivået skal økes ytterligere for å dempe inflasjonen skaper usikkerhet og redusert investeringsvilje.

Nye handelsrelasjoner kan derimot forventes å føre til at mulighetene innenfor helseindustrien styrkes. Det skyldes at norske myndigheter blir mer bekymret for forsyningssikkerheten for medisiner og medisinsk utstyr, noe som kan styrke etterspørselen etter norsk-produserte produkter. I tillegg vil trolig EU ønske større grad av europeisk selvforsyning av legemidler som følge av de geopolitiske spenningene. Dette vil imidlertid også føre til økt konkurranse mellom europeiske land, og det er viktig å være klar over at den norske helseindustrien er svært liten sammenlignet med andre europeiske land som Danmark, Sveits og Tyskland.

Totalt sett vurderer vi at vekstmulighetene innenfor helseindustrien snarere styrkes enn svekkes på lang sikt, selv om et høyere rentenivå vil føre til at det blir vanskeligere å finansiere investeringer på kort til mellomlang sikt.

Utvikling av IKT-nisjer

I analysen har vi også fremhevet utviklingen av IKT-nisjer som et mulighetsrom for Viken. Akkurat som for helseindustrien er det en rekke attributter ved IKT-næringen som gjør den attraktivt: markedet er stort og vokser, og produktiviteten er høy. I tillegg har IKT-næringen den egenskapen at den inngår som innsatsfaktor i flere andre næringer, og gjennom digitalisering og automatisering bidrar til å øke produktiviteten i disse næringene.

Vi vurderer at utviklingen av IKT-nisjer er det mulighetsrommet som er minst påvirket av den makroøkonomiske utviklingen de siste månedene. Selv på kort sikt er det liten grunn til å tro at de utviklingstrekkene vi har pekt på har effekt på dette mulighetsrommet. Det eneste mulige unntaket er renteoppgangen som, akkurat som for de andre mulighetsrommene, kan gjøre det vanskeligere å skaffe kapital på kort sikt. Vi vet fra noen markeder,

eksempelvis USA, at teknologibedrifter i tidligere faser har enorme kapitalbehov. Dette er imidlertid i mindre grad tilfelle i den norske industrien, der en lavere andel av IKT-bedriftene krever store mengder kapital i tidlig fase. I tillegg er de fleste av de IKT-nisjene vi peker på knyttet til software som vi ikke vurderer vil ha særskilt store kapitalbehov.

Samlet vurderer vi derfor denne effekten som liten og relativ kortsiktig, og den vil avta i takt med at renten normaliseres på mellomlang og lang sikt.

Automatisering og robotisering i industrien

I rapporten pekte vi på at norsk industri er avhengig av en fortsatt teknologisk utvikling for å kunne konkurrere mot globale bedrifter som ofte har lavere lønnsnivå. Et stort mulighetsrom er en ytterligere automatisering av industrien, som i dag har en lav robotiseringsgrad relativt til våre naboland.

På lang sikt er dette mulighetsrommet i all hovedsak uendret sett i lys av den makroøkonomiske utviklingen. På kort sikt er det likevel noen faktorer i den nåværende makroøkonomiske situasjonen som kan gjøre det vanskeligere for norske industribedrifter å automatisere og robotisere. Den viktigste er det økte rentenivået, som har gjort det dyrere å skaffe gjeldsfinansiering til de investeringer som må foretas. Dette blir forsterket av at mange norske industribedrifter vil slite med marginene i en situasjon med høye kraftpriser, noe som vil gjøre det vanskeligere å finansiere investeringene med egenkapital. Samtidig kan endrede handelsmønstre, med en regionalisering av handel, være en mulighet for ny industriell produksjon i Norge og Viken.

Økt rente og dermed kapitalkostnad er med på å redusere investeringslysten i kapitalkrevende automatiseringsprosesser, og trekker svakt i retning av innskrenket mulighetsrom. Automatiseringsmuligheter som tidligere ville vært lønnsomme, kan på marginen ha blitt ulønnsomme som følge av økt kapitalkostnad.

Samtidig har den norske industrien fått svekket ett av sine viktigste konkurransefortrinn, som har vært relativt lave energipriser. Dette reduserer det finansielle spillerommet for å investere, men samtidig vil det også kunne fremprovosere investeringer for å sikre lønnsomhet i fremtiden. I et land med høye kostnader forbundet med arbeidskraft vil det kunne stimulere til investeringer i automatisering. Dette trekker i retning av at mulighetsrommet har blitt mer relevant. Vår vurdering er imidlertid at energipriser totalt sett vil innvirke moderat negativt på investeringer i mulighetsrommet.

Usikkerheter i det globale handelssystemet og økt geopolitisk risiko kan ha innvirkning på automatisering og robotisering i industrien. Gjennom regionalisering av handel, med mer handel mellom vestlige land og mindre handel mellom vesten og resten av verden, kan det åpne seg muligheter for spesialisering innen industriell produksjon som tidligere er importert fra ikke-vestlige land. Denne effekten, om den eksisterer, forventes imidlertid å være liten.

Samlet sett vurderer vi effekten av endringer i den makroøkonomiske situasjonen til å ha svakt negativ virkning på mulighetsrommet innen automatisering og robotisering, drevet av økt rente og høyere energipriser.

Utvikling av fylkets reiselivsnæring

Reiselivsnæringen ble løftet frem som et satsingsområde i Viken til tross for at næringen har lav verdiskaping per ansatt. Det er flere grunner til dette. For det første er reiselivsnæringen stor i fylket som helhet, og svært dominerende i noen deler av fylket. Videreutviklingen av næringen er derfor viktig for å opprettholde eller forsterke videre vekst i sysselsetting og verdiskaping i flere av kommuneregionene. Reiselivet er en viktig næring

fordi den legger grunnlaget for arbeidsplasser i hele fylket, inkludert i distriktene. Reiselivet er også en viktig bidragsyter til å opprettholde levende lokalsamfunn og motvirke fraflytting. I tillegg til arbeidsplasser i reiselivsbedrifter fører reiselivsaktivitet med seg ringvirkninger som gagnar større deler av næringslivet, eksempelvis handelsbransjen og bygg og anlegg. Reiselivsnæringen har også vist seg å være lite konjunkturavhengig før koronapandemien, noe som er fordelaktig i et næringsutviklingsperspektiv.

Reiseliv er det mulighetsrommet som trolig rammes hardest av utviklingstrekkene som er beskrevet over. Alle utviklingstrekkene, med unntak av nye handelsrelasjoner, forventes å berøre reiselivsnæringen negativt.

Høyere energipriser vil påvirke alle reiselivsbransjene, men særlig transportbransjen og hoteller, der energi (i form av både kraft og drivstoff) er en viktig innsatsfaktor. Økte driftskostnader kan ha store konsekvenser for lønnsomheten til bedriftene som i utgangspunktet opererer med relativt lave marginer. Reiselivsnæringen er også generelt sårbar etter mange år med redusert aktivitet som følge av pandemien. Høyere matvarepriser vil også berøre næringen negativt, først og fremst innen serveringsbransjen.

Redusert kjøpekraft i husholdningene er forventet å ramme store deler av reiselivet. Reiselivsprodukter er såkalt inntektselastiske goder, noe som innebærer at reiselivsprodukter ofte er noe av det første konsumet som kuttes når privatøkonomien strammes til. Ifølge en undersøkelse har 35 prosent svart at den økonomiske situasjonen vil føre til at de kommer til å reise mindre.⁶ Kulturlivet forventer også at billettsalget kan falle med så mye som 65 prosent høsten 2022 sammenlignet med høsten 2019.⁷

Dyrere kapitalkostnad for bedriften gjennom høyere renter vil gjøre det vanskeligere å gjennomføre investeringer og dyrere å betjene eksisterende lån. Reiselivsbedrifter har ofte relativt lav egenkapitalandel og dermed relativt høye lån. Høyere lånekostnader vil dermed merkes blant bedriftene, fordi gjeldsgraden i næringen er svært høy.

Samlet vurderer vi likevel at mulighetsrommet for reiseliv på lang sikt fortsatt er gjeldende, både fordi utviklingstrekkene er midlertidige og fordi det er grunn til å tro at utfordringene vil føre til fornyelser i næringen, jamfør «creative destruction»-tankegangen beskrevet tidligere i notatet.

Verdiskapingsvekst innen skjermede næringer

Skjermede næringer (deriblant handel, bygg og anlegg, transport og logistikk) dominerer Vikens næringsliv. Felles for disse næringene er at de har relativt lav produktivitet, og har hatt lav produktivetsvekst de siste årene. Derfor peker vi i rapporten på at et stort og viktig mulighetsrom er å øke produktiviteten i disse næringene. Dette kan gjøres gjennom effektivisering, digitalisering og automatisering.

Generelt sett vurderer vi at den nye makroøkonomiske situasjonen i liten grad vil ha betydning for dette mulighetsrommet. På kort sikt kan den høye inflasjonen, lavere konsum og høyere renter bety at det blir vanskeligere for bedrifter i skjermede næringer å omstille seg. En effekt som peker motsatt vei er at en strammere økonomisk situasjon kan bidra til at bedrifter må effektivisere, og at de på den måten vil komme ut på den andre siden av krisen styrket. Dette minner også om argumentet om «creative destruction» beskrevet

⁶ https://flysmart24.no/2022/10/20/bremsene-er-satt-pa-en-av-tre-vil-kutte-feriereiser/?mc_cid=f9eee969c2&mc_eid=a9bba7ab47

⁷ https://www.nrk.no/veitfoldogtelemark/kulturlivet-rammes-iajen--billettsalget-qar-treat-1.16144594?mc_cid=2e4e0d8cb4&mc_eid=a9bba7ab47

ovenfor. På lang sikt vil de samlede effektene av den nye makroøkonomiske situasjonen trolig være små, og det vil derfor fortsatt være positivt for fylket å forsøke å tilrettelegge for produktivitetsvekst i skjermede næringer.

Samlet vurdering

Basert på ovenstående gjennomgang **finner vi at mulighetsrommene fortsatt står seg som viktige for å legge til rette for næringsutvikling i Viken fremover, til tross for endringene i den makroøkonomiske situasjonen.** I tillegg til grunnen som er presentert i avsnittet ovenfor, bygger dette særlig på at mulighetsrommene er tenkt som vekstmuligheter over de neste ti til femten årene, mens de fleste makroøkonomiske utviklingstrekkene forventes å være normalisert innenfor tre til fem år. Enkelte av mulighetsrommene (spesielt næringsmuligheter innen det grønne skiftet) vurderes som ytterligere styrket siden vi utgav rapporten tidligere i år.

Menon Economics analyserer økonomiske problemstillinger og gir råd til bedrifter, organisasjoner og myndigheter.

Vi er et medarbeidereiet konsulentselskap som opererer i grenseflatene mellom økonomi, politikk og marked.

Menon kombinerer samfunns- og bedriftsøkonomisk kompetanse innenfor fagfelt som samfunnsøkonomisk lønnsomhet, verdsetting, nærings- og konkurranseøkonomi, strategi, finans og organisasjonsdesign. Vi benytter forskningsbaserte metoder i våre analyser og jobber tett med ledende akademiske miljøer innenfor de fleste fagfelt. Alle offentlige rapporter fra Menon er tilgjengelige på vår hjemmeside www.menon.no.

+47 909 90 102 | post@menon.no | Sørkedalsveien 10 B, 0369 Oslo | menon.no